

Konkurencieschopnosť vybraných výrobných odborov slovenského potravinárskeho priemyslu

Alena DAŇKOVÁ – Zuzana BOSÁKOVÁ*

The Competitiveness of the Chosen Processing Branches Slovak Food Industry

Abstract

Slovak accession to the European Union presented a challenge connected with deep structural changes in the Slovak economy including analysing food industry and its three processing branches – dairy, meat and poultry industry. The integration into the single European market has brought many advantages and opportunities to Slovak businesses, but simultaneously it has brought an increased competition as well.

The main aim of this article is to diagnose the conception of the competitiveness at the food industry level and consequently to formulate some recommendations for the company practice with the aim to preserve and strengthen its competitiveness in the period of Slovak accession to the EU.

Key words: competitiveness, dairy, meat and poultry industry

JEL Classification: L66

Úvod

Členstvo v Európskej únii predstavovalo pre Slovensko jeden z najdôležitejších cieľov za predchádzajúce obdobie. Integrácia so západoeurópskymi trhmi priniesla slovenským podnikom mnohé výhody a príležitosti, no zároveň aj zvýšenú konkurenciu.

V tejto súvislosti sa veľmi často uvádza pojem *konkurencieschopnosť*. Tento pojem sa v odbornej literatúre vyskytuje už od prvej polovice 70. rokov. Najvyššou aktuálnou témou bola problematika konkurencieschopnosti v 90. rokoch,

* doc. Ing. Alena DAŇKOVÁ, CSc. – Ing. Zuzana BOSÁKOVÁ, Ekonomická univerzita v Bratislave, Podnikovohospodárska fakulta so sídlom v Košiciach, Katedra ekonómie, Tajovského 13, 040 30 Košice; e-mail: dankova@euke.sk; zbosakova@euke.sk

teda v období vzniku jednotného trhu EÚ. Úvahy o konkurencieschopnosti sú intenzívnejšie spravidla vtedy, ak vyspelé krajiny identifikujú hrozbu straty svojich trhov v prospech nových konkurentov. Ináč to nie je ani dnes, v čase najväčšieho rozšírenia EÚ na spôsob „veľkého tresku“.

Cieľom príspevku je diagnostikovať koncepciu konkurencieschopnosti na úrovni odvetvia potravinárskeho priemyslu a následne formulovať opatrenia pre podnikovú prax na zabezpečenie a posilnenie jej konkurencieschopnosti v období adaptácie ekonomiky Slovenska v nových trhových podmienkach EÚ.

1. Teoretické východiská riešenej problematiky

Napriek dlhotrvajúcim a rozsiahlym diskusiám venovaným problematike konkurencieschopnosti sa doposiaľ nepodarilo túto ekonomickú kategóriu teoreticky presne definovať. Stále aktuálne zostávajú spory týkajúce sa chápania konkurencieschopnosti. Ide najmä o opodstatnenie používania pojmu konkurencieschopnosť na úrovni vyššej ako podnik (odvetvie, región, štát, zoskupenie štátov).

V prípade používania slovného spojenia *konkurencieschopnosť na úrovni odvetvia* sa mnohí autori zhodujú v názore, že ide o národohospodárske hodnotenie konkurencieschopnosti založené na odvetvovom prístupe.

Jeden z nich je R. Outrata [7] a jeho odvetvovo-komoditný rozmer hodnotenia konkurencieschopnosti ekonomiky ako celku. Ekonomiku ako celok považuje za konkurencieschopnú vtedy, ak jej obchodná bilancia tenduje k rovnováhe, ak je schopná udržať relatívne vysokú zamestnanosť pri raste nominálnych a reálnych príjmov obyvateľstva, ak je schopná zabezpečiť stabilný, prípadne zhodnocujúci sa menový kurz atď. Ekonomickú kategóriu vonkajšej rovnováhy, resp. nerovnováhy vyjadrenej prostredníctvom stavu bežného účtu využíva pri vymedzení konkurencieschopnosti ekonomiky aj ďalšia autorka B. Dluhosch [1].

Podľa nej sa veľký prebytok interpretuje ako znak vysokej konkurencieschopnosti a deficit ako znak ekonomickej slabosti. V tejto súvislosti sa v odbornej literatúre rozlišujú dva typy konkurencieschopnosti: cenová a necenová konkurencieschopnosť [9]. *Cenová* konkurencieschopnosť determinujú ceny tu-zemských i zahraničných výrobkov spolu s výmenným kurzom. *Necenová* konkurencieschopnosť je daná kvalitou výrobkov a služieb, včasnými dodávkami a pododobne.

Spoločným znakom týchto komoditno-odvetvových vymedzení konkurencieschopnosti ekonomiky je indikátor odporúčaný na jej hodnotenie. Tým indikátorom je *obchodná bilancia*, ktorá zachytáva objem exportovaných a importovaných tovarov. Podľa jej stavu je možné robiť závery týkajúce sa konkurencieschopnosti domácej produkcie. V prípade konkurencieschopnosti na úrovni

odvetvia sa tak dostávajú do oblasti medzinárodného obchodu. Do konkurenčného boja vstupujú rovnaké alebo veľmi podobné odvetvia pochádzajúce z rôznych krajín. Podľa toho možno konkurencieschopnosť odvetvia vymedziť ako znak presadenia sa odvetvia danej ekonomiky v konkurenčnom boji s ostatnými rovnakými alebo veľmi podobnými odvetviami iných ekonomík pri umiestňovaní svojich výrobkov alebo služieb na domácom trhu i zahraničných trhoch za predpokladu efektívneho využitia výrobných faktorov používaných pri výrobe daných výrobkov alebo poskytovaní služieb.

Ako *indikátory konkurencieschopnosti na úrovni odvetvia* často slúžia ukazovatele odkrytých komparatívnych výhod (*Revealed Comparative Advantages – RCA*), indexy relatívnych exportných výhod (*The Relative Export Advantage Index – RXA*), indexy relatívnej penetrácie importu (*Relative Import Penetration – RMP*), indexy relatívnej obchodnej výhody (*Relative Trade Advantage – RTA*), ukazovatele odkrytej cenovej elasticity – tzv. *REVELAST* prístup, ukazovatele reálnych výmenných relácií (*Terms of Trade*), ukazovatele produktivity práce vyčíslené na základe pridanej hodnoty a jednotkových nákladov práce.

Za determinanty konkurencieschopnosti odvetví sa mnohokrát označujú štyri atribúty: výrobné faktory, investície, inovácie, bohatstvo.

Autorom tejto myšlienky je M. E. Porter [8]. Podľa neho národné ekonomiky pri budovaní svojho konkurenčného postavenia prechádzajú viacerými vývinovými štádiami. Ide o štyri odlišné štádiá konkurenčného postavenia národnej ekonomiky.

a) *Štádium podporované výrobnými faktormi* – ide o počiatočné štádium. Prakticky každé odvetvie národnej ekonomiky, ktoré zaznamenáva úspech na medzinárodnom poli, odvodzuje svoje výhody takmer výlučne od základných výrobných faktorov. Podniky v ekonomike napredujúce vďaka výrobným faktorom sa opierajú prevažne o nízke ceny v odvetviach, ktoré pri výrobe alebo spracovaní vyžadujú malý rozsah techniky a technológie, ktorá je lacná a široko dostupná.

b) *Štádium podporované investíciami* – intenzívne investovanie je pre získanie národných konkurenčných výhod dôležitejšie ako schopnosť ponúkať unikátne produkty alebo využívať unikátne procesy. Neustále investovanie podporuje zvyšovanie konkurencie medzi domácimi podnikmi, čo pôsobí na zníženie nákladov, zlepšenie kvality výrobkov, zavádzanie nových a modernizovanie existujúcich výrobných procesov.

c) *Štádium vyvíjajúce sa pod vplyvom inovácií* – toto štádium sa týka veľkého počtu odvetví. Rozširuje sa úspešná konkurencieschopnosť podnikov. Modernizuje sa dopyt spotrebiteľa vzhľadom na rastúce osobné príjmy, vyššiu úroveň vzdelania a zvyšujúci dopyt po vymoženostiach. Rastúca konkurenčná sila podnikov a prehlbujúca sa domáca konkurencia zrýchľujú inovácie.

d) Štádium vyvíjajúce sa pod vplyvom bohatstva – toto štádium je fázou, ktorá v konečnom dôsledku vedie k úpadku. Problém spočíva v tom, že dosiahnuté bohatstvo už nie je ekonomika schopná udržať na požadovanej úrovni. V tomto štádiu podniky začínajú strácať konkurencieschopnosť v medzinárodných odvetviach. Dôsledkom toho je pokles motivácie podnikov investovať, inovovať a prejavujú sa snahy silných podnikov izolovať sa od vplyvu hospodárskej politiky.

S takmer identickou skupinou determinantov konkurencieschopnosti odvetví uvažujú aj autori R. Outrata, A. Klas a L. Kormanová [6]. Vo svojej práci rozlišujú tzv. smithovsko-ricardovské odvetvia, heckscherovsko-ohlinovské odvetvia, mobilné a imobilné schumpeterovské odvetvia.

Smithovsko-ricardovské odvetvia predstavujú podľa týchto autorov odvetvia, ktorých konkurenčné výhody na svetových trhoch sú založené hlavne na *vybavenosti krajiny prírodnými zdrojmi*.

Heckscherovsko-ohlinovské odvetvia získavajú konkurenčné výhody z *proporcionality výrobných faktorov*. Rozdiely v tejto proporcionalite sú dôsledkom vedecko-technického pokroku. Ďalší vedecko-technický pokrok vo výrobe týchto odvetví je už brzdený a výroba sa vyznačuje vysokým stupňom štandardizácie.

Mobilné schumpeterovské odvetvia predstavujú moderné výroby založené na rozsiahlom výskume a vývoji. Výroba v týchto odvetviach je však teritoriálne aj medzinárodne oddeliteľná od výskumu. Z tohto dôvodu je výroba týchto odvetví hlavným nositeľom medzinárodných investičných transferov a zmien v medzinárodnej deľbe práce.

Imobilné schumpeterovské odvetvia, na rozdiel od mobilných odvetví, spájajú výrobný proces s výskumom a vývojom. Pre tieto odvetvia sú typické menšie výrobné série a vysoký podiel výskumných pracovníkov.

2. Materiál a metódy práce

Vzhľadom na skutočnosť, že potravinársky priemysel predstavuje značne rôznorodé odvetvie priemyselnej výroby, pozostávajúce až z 18 výrobných odborov, naše hodnotenie sme obmedzili len na 3 vybrané odbory potravinárskeho priemyslu spracujúce výstupy živočíšnej výroby, a to mliekárenský, mäsový a hydinársky.

Podkladový materiál predstavovali údaje získané z Colného riaditeľstva Slovenskej republiky o vývoze a dovoze vybraných položiek colného sadzovníka v rokoch 1994 – 2002. Ďalším zdrojom informácií boli Zelené správy, Situačné a výhľadové správy, týkajúce sa mliekarenskeho, mäsového a hydinárskeho priemyslu, vydávané Ministerstvom pôdohospodárstva SR a Výskumným ústavom ekonomiky poľnohospodárstva a potravinárstva SR.

Pri hodnotení konkurencieschopnosti týchto odborov sme použili niekoľko metód:

- **Metóda segmentácie trhov**, ktorá tvorí spolu s ukazovateľom odkrytej komparatívnej výhody (RCA) metodiku WIFO [11] slúžiacu na hodnotenie konkurencieschopnosti na úrovni odvetvia. Podstatou metódy je použitie údajov o celkových objemoch vývozu a dovozu a údajov o jednotkových hodnotách vývozu a dovozu skúmaných výrobných skupín sledovaného odvetvia na segmentáciu trhov na cenovo a kvalitatívne citlivé trhy. Výsledkom je rozdelenie trhov do nasledujúcich štyroch segmentov: *I. segment*, kde jednotková cena vývozu je vyššia ako jeho jednotková cena dovozu; zabezpečuje aktívnu bilanciu; *II. segment*, kde objem vývozu je nižší ako objem dovozu a jednotková cena vývozu je vyššia ako dovozu; predstavuje oblasť štruktúrnych problémov; *III. segment*, kde je jednotková cena vývozu nižšia ako dovozu a objem vývozu je vyšší ako dovozu; zabezpečuje aktívnu bilanciu; *IV. segment*, kde vývoz je nižší ako dovoz a jednotková cena vývozu je nižšia ako jednotková cena dovozu; spôsobuje deficit cenovej konkurencie.

- **Koeficient RCA – 1** ako ukazovateľ odkrytej komparatívnej výhody;

$RCA = \ln(x/y / X/Y)$, kde x – hodnota vývozu danej komodity zo sledovanej krajiny, y – hodnota dovozu danej komodity do sledovanej krajiny, X – hodnota celkového agropotravinárskeho vývozu zo sledovanej krajiny, Y – hodnota celkového agropotravinárskeho dovozu do sledovanej krajiny; $RCA - 1 > 0$ komparatívne výhody a $RCA - 1 < 0$ komparatívne nevýhody.

- **Koeficient RCA – 2** ako ukazovateľ odkrytej komparatívnej výhody;

$RCA = (X_{ij} - M_{ij}) / (X_{ij} + M_{ij})$, kde X_{ij} – export krajiny i v komoditnej skupine j , M_{ij} – import krajiny i v komoditnej skupine j ; $RCA - 2 = -1$ export neexistuje; $-1 < RCA - 2 < 0$ komparatívne nevýhody; $RCA - 2 = 0$ export = import; $0 < RCA - 2 < 1$ komparatívne výhody.

- **Ukazovateľ produktivity práce** meraný vo fyzických jednotkách objemu výroby sledovanej komodity pripadajúcej na 1 pracovníka.

3. Výsledky

Výber indikátorov konkurencieschopnosti na úrovni odvetvia bol podmienený uvedenou definíciou konkurencieschopnosti na úrovni odvetvia. V spojitosti s tým sme sa snažili zistiť, či sa trom výrobným odborom slovenského potravinárskeho priemyslu podarilo presadiť sa na domácom trhu i zahraničných trhoch. Dôkazom tohto presadenia je to, že objem výrobkov, ktorý sa podarilo umiestniť domácejmu odvetviu na zahraničnom trhu, je väčší než objem výrobkov, ktorý sa podarilo umiestniť rovnakým alebo veľmi podobným zahraničným odvetviam na domácom trhu. Informácie o týchto skutočnostiach sme získali za pomoci koeficientov $RCA - 1$, $RCA - 2$ a metódy segmentácie trhov.

Tabuľka 1

Konkurencieschopnosť troch výrobných odborov potravinárskeho priemyslu hodnotená koeficientom RCA – 1

Kapitoly Colného sadzovníka	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kapitola 02 – mäso a jedlé droby	0.53	0.02	0.48	-0.25	-1.12	-0.89	-1.43	-2.12	-0.95
0201 – mäso z hovädz. zvierat ⁺	-0.45	-2.70	2.78	-1.44	-2.28	-0.78	0.05	-3.52	5.32
0202 – mäso z hovädz. zvierat ⁺⁺	1.65	-0.36	-0.18	0.46	0.36	-1.90	-2.13	-3.71	-0.28
0203 – bravčové mäso	-4.16	-3.10	-2.35	-5.14	-6.78	-8.56	-6.10	-3.20	-3.23
0206 – jedlé droby	-0.47	-1.62	-1.61	-1.90	-2.87	-3.46	-3.47	-4.94	-3.84
0207 – mäso a j. droby z hyd.	0.42	0.36	0.53	-0.59	-0.84	0.24	-0.83	-1.43	-0.65
0208 – ostatné mäso a j. droby	4.66	2.76	3.25	3.57	5.09	6.71	2.81	3.31	3.13
0209 – brav., hydín. tuky a oleje	–	-2.97	-2.63	0.82	-3.16	–	–	-3.80	-3.24
0210 – mäso a jedlé droby ⁺⁺⁺	-0.47	-1.36	-1.32	1.27	1.99	2.08	0.33	-2.22	-0.80
Kapitola 04 – mlieko a mlieč. výr.	0.82	0.98	1.44	1.37	1.33	1.19	1.15	0.48	1.21
0401 – mlieko a smotana [*]	0.67	0.62	0.70	1.31	0.95	2.05	2.07	1.28	2.39
0402 – mlieko a smotana ^{**}	0.77	1.63	1.87	1.29	1.86	1.80	1.53	0.61	0.97
0403 – cmar, kys. mlieko a smotana	-3.22	-2.22	-2.61	-3.45	-2.68	-2.06	-0.25	-0.66	0.57
0404 – srvátka	2.31	2.39	2.07	2.24	1.61	0.58	0.00	1.65	0.57
0405 – maslo a iné tuky a oleje	-4.39	-0.96	0.33	1.73	2.46	2.21	1.76	0.99	0.26
0406 – syry a tvaroh	1.96	1.40	1.81	1.78	1.62	1.72	1.35	0.35	1.52

Legenda: ⁺ čerstvé alebo chladené; ⁺⁺ mrazené; ⁺⁺⁺ solené, v slanom náleve, sušené a iné.

^{*} nekoncentrované ani neobsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá,

^{**} koncentrované alebo obsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá, – nedostupné údaje.

Prameň: Štatistika Colného riaditeľstva SR; vlastné výpočty.

Vývoj ukazovateľa RCA – 1 v kapitole 02 – mäso a jedlé droby svedčí o tom, že v rokoch 1994 – 1996 vykazoval slovenský mäsový a hydinný priemysel v týchto komoditách komparatívnu výhodu. Od roka 1997 však tieto odvetvia dosahujú komparatívnu nevýhodu. Z hľadiska komoditnej skladby sa komparatívna nevýhoda dlhodobo vykazovala v kapitolách: 0201 – mäso z hovädzích zvierat čerstvé alebo chladené, 0202 – mäso z hovädzích zvierat mrazené, 0203 – bravčové mäso, 0206 – jedlé droby. Naopak, komparatívne výhody sa dlhodobo dosahovali v kapitole 0208 – ostatné mäso a jedlé droby. Kapitoly 0207 – mäso a jedlé droby z hydiny a 0210 – mäso a jedlé droby solené, v slanom náleve, sušené a iné vykazovali v priebehu sledovaného obdobia striedavo komparatívne výhody i nevýhody.

Hodnoty ukazovateľa RCA – 1 zaznamenané v kapitole 04 – mlieko a mliečne výrobky dokazujú, že v priebehu celého sledovaného obdobia vykazoval slovenský mliekársky priemysel v prípade týchto komodít komparatívne výhody. Z hľadiska komoditnej skladby boli komparatívne výhody po celý čas vykazované v kapitolách: 0401 – mlieko a smotana nekoncentrované ani neobsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá, 0402 – mlieko a smotana koncentrované alebo obsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá, 0404 – srvátka, 0406 – syry a tvaroh. Naopak, s výnimkou roku 2002, kapitola 0403 – cmar, kyslé mlieko a smotana dlhodobo vykazovala komparatívne nevýhody.

Tabuľka 2

Konkurencieschopnosť troch výrobných odborov potravinárskeho priemyslu hodnotená koeficientom RCA – 2

Kapitoly Colného sadzovníka	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kapitola 02 – mäso a jedlé droby	0.06	-0.16	-0.11	-0.44	-0.72	-0.64	-0.78	-0.56	-0.64
0201 – mäso z hovädz. zvierat*	-0.41	-0.91	0.78	-0.79	-0.90	-0.61	-0.29	-0.89	0.98
0202 – mäso z hovädz. zvierat**	0.55	-0.34	-0.41	-0.11	-0.17	-0.85	-0.88	-0.87	-0.40
0203 – bravčové mäso	-0.98	-0.94	-0.91	-0.99	-0.99	-0.99	-0.99	-0.88	-0.96
0206 – jedlé droby	-0.42	-0.75	-0.82	-0.86	-0.94	-0.97	-0.97	-0.97	-0.98
0207 – mäso a j. droby z hydiny	0.01	0.01	-0.09	-0.56	-0.65	-0.19	-0.63	-0.29	-0.54
0208 – ostatné mäso a j. droby	0.97	0.84	0.85	0.89	0.98	0.99	0.79	0.95	0.86
0209 – brav., hydín. tuky a oleje	–	-0.93	-0.93	0.07	-0.96	–	–	-0.96	-0.96
0210 – mäso a jedlé droby***	-0.41	-0.69	-0.77	0.28	0.57	0.62	-0.16	-0.75	-0.59
Kapitola 04 – mlieko a mlieč. vyr.	0.20	0.31	0.35	0.33	0.31	0.27	0.25	0.33	0.31
0401 – mlieko a smotana*	0.13	0.14	0.00	0.30	0.13	0.61	0.61	0.59	0.72
0402 – mlieko a smotana**	0.18	0.57	0.52	0.29	0.52	0.52	0.42	0.43	0.20
0403 – cmar, kys. mlieko a smotana	-0.95	-0.86	-0.93	-0.97	-0.93	-0.87	-0.42	-0.26	0.01
0404 – srvátka	0.74	0.77	0.59	0.65	0.43	-0.02	-0.31	0.09	0.01
0405 – maslo a iné tuky a oleje	-0.98	-0.57	-0.19	0.48	0.71	0.66	0.51	0.46	-0.15
0406 – syry a tvaroh	0.65	0.48	0.50	0.50	0.43	0.50	0.34	0.42	0.44

Legenda: * čerstvé alebo chladené; ** mrazené; *** solené, v slanom náleve, sušené a iné.

* nekoncentrované ani neobsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá,

** koncentrované alebo obsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá, – nedostupné údaje.

Prameň: Štatistika Colného riaditeľstva SR; vlastné výpočty.

Vývoj ukazovateľa RCA – 2 v kapitole 02 – mäso a jedlé droby dokazuje, že v priebehu sledovaného obdobia, s výnimkou roka 1994, dosahoval mäsový a hydinský priemysel na Slovensku v týchto komoditách komparatívnu nevýhodu. Z hľadiska komoditnej štruktúry vykazovali dlhodobu komparatívnu nevýhodu kapitoly: 0201 – mäso z hovädzích zvierat čerstvé alebo chladené, 0202 – mäso z hovädzích zvierat mrazené, 0203 – bravčové mäso, 0206 – jedlé droby, 0207 – mäso a jedlé droby z hydiny. Naopak, dlhodobu sa komparatívne výhodu dosahovali v kapitole 0208 – ostatné mäso a jedlé droby. Hodnoty ukazovateľa RCA – 2 zaznamenané v kapitole 04 – mlieko a mliečne výrobky svedčia o tom, že v priebehu sledovaného obdobia vykazoval slovenský mliekársky priemysel v prípade týchto komodít komparatívne výhody. Dlhodobu boli tieto komparatívne výhody dosahované vo všetkých sledovaných kapitolách s výnimkou kapitol: 0403 – cmar, kyslé mlieko a smotana, 0405 – maslo a iné tuky a oleje.

Na základe hodnôt ukazovateľov RCA – 1 a RCA – 2 môžeme konštatovať, že zo sledovaných troch výrobných odborov slovenského potravinárskeho priemyslu možno za dlhodobu konkurencieschopný označiť len mliekársky priemysel. Mäsový a hydinský priemysel predstavujú, podľa týchto ukazovateľov, dlhodobu nekonkurencieschopné odbory potravinárskeho priemyslu na Slovensku.

Posudzovanie konkurencieschopnosti troch výrobných odborov potravinárskeho priemyslu na Slovensku prostredníctvom metódy segmentácie trhov nám v porovnaní s predchádzajúcimi ukazovateľmi umožnilo zistiť nielen ich konkurencieschopnosť, ale aj jej druh.

V celom sledovanom období predstavovali komodity kapitoly 02 – mäso a jedlé droby, podľa ich zaradenia do II. segmentu, nekonkurencieschopné výrobky slovenského mäsového a hydinárskeho priemyslu, ktoré stratili cenovú konkurencieschopnosť na trhoch, na ktorých boli ceny dôležité. Z hľadiska komoditnej skladby sa analogický vývoj zaznamenal v kapitolách: 0201 – mäso z hovädzích zvierat čerstvé a chladené, 0202 – mäso z hovädzích zvierat mrazené. Komodity kapitol 0203 – bravčové mäso, 0206 – jedlé droby a 0207 – mäso a jedlé droby z hydiny boli v priebehu sledovaného obdobia zaradené aj do IV. segmentu. To svedčilo nielen o ich nekonkurencieschopnosti, ale aj o prítomnosti štruktúrnych problémov. Naopak, odlišná situácia sa zaznamenala v kapitole 0208 – ostatné mäso a jedlé droby. Zaradenie komodít tejto kapitoly v priebehu rokov 1994 – 2002 striedavo do I. a III. segmentu svedčí o ich konkurencieschopnosti. Pritom v rokoch 1994 až 1997 a v rokoch 2000, 2002 išlo o necenovú a v rokoch 1998, 1999, 2001 o cenovú konkurencieschopnosť.

Tabuľka 3

Konkurencieschopnosť troch výrobných odborov potravinárskeho priemyslu hodnotená metódou segmentácie trhov

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kapitola 02 – mäso a jedlé droby	II.	II.	II.	II.	II.	II.	II.	II.	II.
0201 – mäso z hovädz. zvierat*	II.	II.	I.	II.	II.	II.	II.	II.	I.
0202 – mäso z hovädz. zvierat**	I.	II.	II.	II.	II.	II.	II.	II.	II.
0203 – bravčové mäso	II.	II.	II.	IV.	II.	II.	IV.	IV.	II.
0206 – jedlé droby	II.	IV.	IV.	II.	IV.	IV.	II.	II.	II.
0207 – mäso a j. droby z hydiny	III.	II.	II.	II.	IV.	IV.	IV.	II.	II.
0208 – ostatné mäso a j. droby	I.	I.	I.	I.	III.	III.	I.	III.	I.
0209 – brav., hydín. tuky a oleje	–	IV.	IV.	II.	IV.	–	–	IV.	IV.
0210 – mäso a jedlé droby***	II.	II.	II.	III.	III.	I.	IV.	IV.	IV.
Kapitola 04 – mlieko a mlieč. výr.	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.
0401 – mlieko a smotana*	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.
0402 – mlieko a smotana**	III.	I.	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.
0403 – cmar, kys. mlieko a smotana	II.	II.	II.	II.	II.	II.	IV.	IV.	III.
0404 – srvátka	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.	III.
0405 – maslo a iné tuky a oleje	IV.	II.	IV.	III.	III.	III.	III.	III.	IV.
0406 – syry a tvaroh	III.	III.	III.	I.	III.	I.	I.	I.	I.

Legenda: * čerstvé alebo chladené; ** mrazené; *** solené, v slanom náleve, sušené a iné.

* nekoncentrované ani neobsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá,

** koncentrované alebo obsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá, – nedostupné údaje, I. segment – úspešná konkurencia kvalitou, II. segment – deficit konkurenčnej schopnosti, III. segment – úspešná cenová konkurencia, IV. segment – oblasť štruktúrnych problémov.

Prameň: Štatistika Colného riaditeľstva SR; vlastné výpočty.

Zaradenie komodít kapitoly 04 – mlieko a mliečne výrobky počas celého sledovaného obdobia do III. segmentu svedčí o úspešnej cenovej konkurencieschopnosti slovenského mliekárenského priemyslu v týchto komoditách. Z hľadiska komoditnej štruktúry boli cenovo konkurencieschopné kapitoly 0401 – mlieko a smotana nekoncentrované ani neobsahujúce pridaný cukor alebo iné

sladidlá, 0402 – mlieko a smotana koncentrované, alebo obsahujúce pridaný cukor alebo iné sladidlá, 0404 – srvátka. Konkurencieschopnosť založená na stratégii nízkych cien sa v súčasnom období ukazuje už ako nepostačujúca. Z toho dôvodu tak možno za úspešnejšiu skupinu výrobkov mliekárenského priemyslu z hľadiska jej konkurencieschopnosti označiť kapitolu 0406 – syry a tvaroh. Dôkazom toho je už päť rokov trvajúce zaradenie týchto výrobkov do I. segmentu, t. j. segmentu zahrnujúceho výrobky konkurujúce svojou kvalitou.

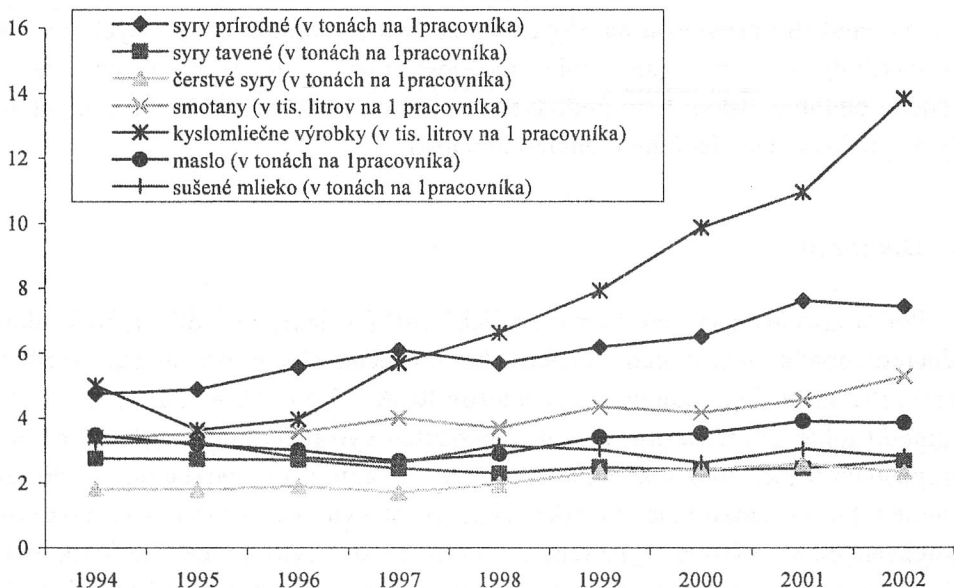
Z výsledkov získaných metódou segmentácie trhov vyplýva, že dlhodobo konkurencieschopný je len jeden zo sledovaných výrobných odborov potravinárskeho priemyslu na Slovensku, a to mliekárenský priemysel. Zatiaľ čo mäsový a hydinársky priemysel sú dlhodobo nekonkurencieschopné.

Súčasťou hodnotenia konkurencieschopnosti troch výrobných odborov potravinárskeho priemyslu na Slovensku bolo aj ich posúdenie z hľadiska efektívnosti ich výroby pomocou ukazovateľov produktivity práce.

Vývoj produktivity práce pri výrobe vybraných výrobkov mliekárenského priemyslu pri grafickom znázornení ukazuje, že v priebehu sledovaného obdobia dochádzalo vo výrobe väčšiny sledovaných výrobkov k postupnému zvyšovaniu produktivity práce. Výnimkou bola výroba sušeného mlieka, kde produktivita práce mala prevažne klesajúci trend vývoja. Naopak, pri výrobe kyslomliečnych výrobkov mala produktivita práce rýchlo rastúci trend vývoja.

Graf 1

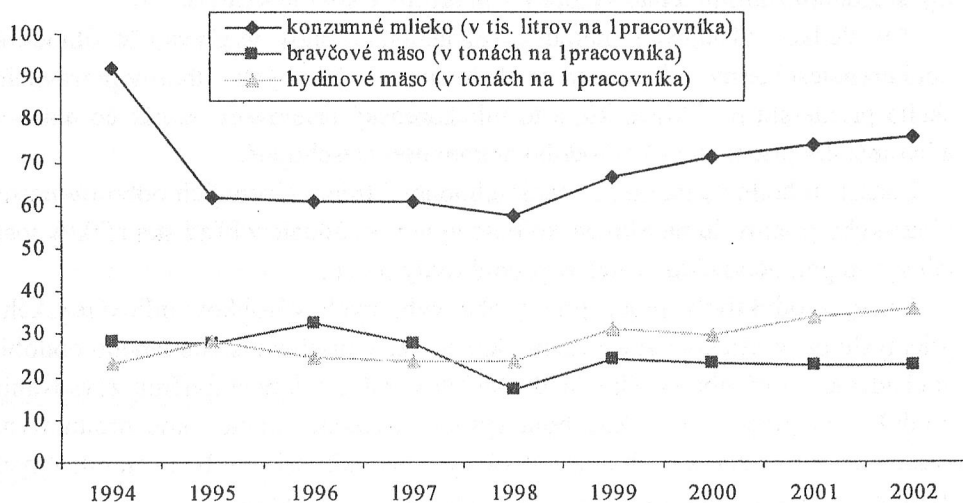
Vývoj produktivity práce pri výrobe vybraných výrobkov mliekárenského priemyslu

Opačný vývoj produktivity práce vo výrobe mlieka, bravčového a hydinového mäsa nebol natoľko rovnomerný. Roky 1994 – 1998 boli sprevádzané prevažne poklesom produktivity práce. Od roku 1998 ho nahradil trend rastúci.

Graf 2

Vývoj produktivity práce pri výrobe mlieka, hydinového mäsa a bravčového mäsa

Prameň: [12; 3; 4]; vlastné výpočty.

V súvislosti s hodnotením konkurencieschopnosti troch výrobných odborov potravinárskeho priemyslu na Slovensku na jednej strane a nameraných hodnôt produktivity práce na strane druhej môžeme konštatovať, že v priebehu sledovaného obdobia získali tieto pododvetvia potravinárskeho priemyslu predpoklady na posilnenie svojej konkurencieschopnosti.

4. Diskusia

Podľa zistených výsledkov patrí mliekárenský priemysel k dlhodobu konkurencieschopným odvetviám slovenského potravinárskeho priemyslu. Svedčia o tom nielen kladné hodnoty ukazovateľov RCA – 1 a RCA – 2, ale i zaradenie komodít tohto odvetvia prevažne do segmentov výrobkov konkurujúcich na zahraničných trhoch nielen svojou cenou, ale i kvalitou. Predpokladom na dosiahnutie tohto výsledku bola aj rastúca efektívnosť využívania výrobných faktorov používaných vo výrobe, vyjadrená pomocou produktivity práce. Ku konkurencieschopnosti tohto odvetvia pritom najviac prispievajú komodity kapitoly Colného sadzovníka 0406 – syry a tvaroh.

Naopak, mäsový a hydínarský priemysel možno označiť za dlhodobu nekonkurencieschopné odvetvia slovenského potravinárskeho priemyslu. Svedčia o tom nielen záporné hodnoty ukazovateľov RCA – 1 a RCA – 2, ale i zaradenie komodít týchto odvetví do segmentov výrobkov, ktoré nie sú schopné konkurovať na zahraničných trhoch svojou cenou, ani kvalitou. Tento výsledok sa zaznamenal napriek faktu, že predpoklady na dosiahnutie konkurencieschopnosti, v podobe rastúcej efektívnosti využívania výrobných faktorov používaných vo výrobe, boli splnené.

Dosiahnutie konkurencieschopnosti týchto odvetví najviac znemožňujú komodity kapitol Colného sadzobníka 0203 – bravčové mäso a 0206 – jedlé droby. Naopak, jej dosiahnutie najviac umožňujú komodity kapitoly 0208 – ostatné mäso a jedlé droby.

Vzhľadom na súčasnú situáciu v mliekárenskom, mäsovom a hydínarskom priemysle, s využitím poznatkov M. E. Portera, možno za hlavný determinant konkurencieschopnosti týchto odvetví označiť *inovácie*. Zo spektra možných inovácií ide podľa nás predovšetkým o *inováciu výrobkov* (v podobe výroby tzv. novodobých potravín) a *inováciu výrobnéj základne* (vo forme koncentrácie a špecializácie).

Konkrétne možnosti udržania a posilnenia konkurencieschopnosti troch výrobných odborov potravinárskeho priemyslu na Slovensku je teda nevyhnutné hľadať práve za týmito dvoma determinantmi.

Záver

Na záver treba zdôrazniť princíp komplexného chápania konkurencieschopnosti, ktorý sme uplatnili pri hodnotení konkurencieschopnosti na úrovni troch výrobných odborov potravinárskeho priemyslu v Slovenskej republike. Ten sa opiera o obsahové vymedzenie pojmu konkurencieschopnosť, determinanty konkurencieschopnosti a indikátory konkurencieschopnosti.

Platí to nielen v prípade konkurencieschopnosti na úrovni odvetví, ale i na úrovni podnikov a ekonomík.

Jednoznačné vymedzenie jednotlivých komponentov koncepcie konkurencieschopnosti prispieva nielen k eliminácii rôznych názorových nedorozumení, ku ktorým v tejto oblasti sporadicky dochádza, ale predovšetkým k pochopeniu vzájomných kauzálnych závislostí medzi dosahovanou úrovňou konkurencieschopnosti odvetví a ich jednotlivých determinantov.

Poznanie tejto kauzality je nevyhnutné najmä pre častý prípad identifikácie opatrení zameraných na udržanie a zvýšenie konkurencieschopnosti či už na úrovni podnikov, odvetví alebo celých ekonomík.

Literatúra

- [1] DLUHOSCH, B. – FREYTAG, A. – KRÜGER, M.: *International Competitiveness and the Balance of Payments*. Cheltenham: Edward Elgar 1996.
- [2] IŽÁKOVÁ, V.: *Analýza faktorov ovplyvňujúcich konkurencieschopnosť v mliekárenskom, mäsovom a mlynskom priemysle na Slovensku*. [Výskumná správa.] Bratislava: VÚEPP 2002. 65 s. ISBN 80-8058-259-9.
- [3] JAMBOROVÁ, J.: *Situačné a výhľadové správy. Hydina a vajcia za roky 1996 – 2003*. Bratislava: MP SR / VÚEPP 2004.
- [4] JEŠKO, J.: *Situačné a výhľadové správy. Mlieko za roky 1997 – 2003*. Bratislava: MP SR / VÚEPP 2004.
- [5] MATOŠKOVÁ, D.: *Konkurencieschopnosť potravinárskeho priemyslu podľa metódy PAM*. [Výskumná správa.] Bratislava: VÚEPP 2002.
- [6] OUTRATA, R. – KLAS, A. – KORMANOVÁ, L.: *Konkurenčná schopnosť slovenskej ekonomiky a jej štruktúrnoadaptačné súvislosti*. [Výskumná práca.] Bratislava: Ekonomický ústav SAV 1998.
- [7] OUTRATA, R.: *Konkurenčná schopnosť ekonomiky Slovenska na prahu vstupu do Európskej únie*. *Ekonomický časopis/Journal of Economics*, 50, 2002, č. 4, s. 620 – 639.
- [8] PORTER, M. E.: *The Competitive Advantage of Nations*. New York: The Free Press 1990.
- [9] Van SUNTUM, U.: *Internationale Wettbewerbsfähigkeit einer Volkswirtschaft*. *Zeitschrift für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften*, 5, 1986, č. 106, s. 495 – 507.
- [10] VOKOROKOSOVÁ, R.: *Komparatívne a konkurenčné výhody v období globalizácie*. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM 2004. 156 s. ISBN 80-225-1854-9
- [11] WIFO <www.wifo.ac.at>.
- [12] ŽATKOVIČ, J. – BORECKÁ, S.: *Situačné a výhľadové správy. Jatočné za roky 1996 – 2003*. Bratislava: MP SR / VÚEPP 2004.